

KS. JANUSZ BORUCKI

**PEŁNOMOCNICY PROCESOWI I ADWOKACI
W ŚWIETLE KODEKSÓW PRAWA KANONICZNEGO
I INSTRUKCJI *DIGNITAS CONNUBII*
Kwalifikacje i zadania procesowe**

Wzrastająca w ostatnich dziesięcioleciach liczba spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa sprawia, że coraz większa liczba osób zgłasza się do trybunałów kościelnych. Nie jest tajemnicą, że większość z nich nie ma wiedzy koniecznej co do rozważenia argumentów „za” i „przeciw” nieważności małżeństwa oraz co do poprawnego sformułowania chociażby samej skargi powodowej. W związku z tym coraz bardziej uwidacznia się konieczność fachowej pomocy doradczej tym osobom. Sytuacja taka powoduje, że często pomoc doradczą proponują osoby nie mające fachowego przygotowania lub których szczerą intencją może budzić wątpliwość.

Niniejszy artykuł przedstawia dawne i obecne przepisy prawa kanonicznego dotyczące zasad mianowania pełnomocników procesowych i adwokatów, ich koniecznych kwalifikacji oraz uprawnień.

1. Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r.

Stary Kodeks poświęcił pełnomocnikom procesowym i adwokatom w dziale *De procuratoribus ad lites et advocatis* 12 kanonów (1655–1666). Zostały one umieszczone w Księdze IV *De processibus*.

1.1. Pełnomocnicy procesowi

Pełnomocnik procesowy (*procurator*) to osoba, która w imieniu i zastępstwie strony procesowej, na mocy otrzymanego od niej pełnomocnictwa, jest upoważniona do spełniania w sądzie czynności procesowych ze skutkami dla osoby reprezentowanej. Już prawo rzymskie знаło instytucję pełnomocnika procesowego. Instytucję tę z prawa rzymskiego przejęło prawo kanoniczne¹.

Kodeks z 1917 r. określał istotne przymioty pełnomocnika procesowego. Musiał on być katolikiem, pełnoletnim, dobrego imienia; niekatolik mógł być dopuszczony tylko wyjątkowo i z konieczności. Zakonnik mógł być pełnomocnikiem tylko w sprawach swego zakonu za zgodą swego przełożonego, konstytucje zakonne mogły jednak stanowić inaczej². Pełnomocnik strony mógł być równocześnie adwokatem³.

Strona mogła swobodnie wybierać pełnomocnika i nie miała potrzeby zatwierdzania go lub dopuszczania ze strony ordynariusza. W sprawach rozpatrywanych przed sądem zakonnym (kan. 1579 § 1 i 2) na pełnomocnika należało wybrać członka zakonu, a w sprawach rozpatrywanych przed sądem ordynariusza miejsca pełnomocnikiem mogła być także osoba nie należąca do zakonu⁴.

Do prowadzenia procesu musiał mieć pełnomocnik pełnomocnictwo procesowe, bądź ogólne, bądź do prowadzenia poszczególnych spraw lub do spełniania poszczególnych czynności procesowych. Pełnomocnictwo powinno być udzielone przez zleceniodawcę na piśmie z podaniem miejsca oraz daty jego wystawienia. Jeżeli zleceniodawca nie umiał pisać, powinno to zostać zaznaczone w pełnomocnictwie, pełnomocnik zaś podpisywał proboszcz lub notariusz kurii bądź też dwóch świadków⁵. Pełnomocnictwo należało dołączyć do akt⁶.

Zasadniczo mógł być ustanowiony tylko jeden pełnomocnik, na ustanowienie dla siebie zastępcy musiał mieć wyraźne upoważnienie zleceniodawcy. Stary Kodeks pozwalał wyjątkowo, dla słusznej przyczyny, na ustanowienie kilku pełnomocników; należało ich jednak tak wyznaczyć, aby mogła zachodzić między nimi prewencja⁷.

Pełnomocnik mógł być dopuszczony do pełnienia czynności procesowych dopiero po wykazaniu się pełnomocnictwem, udzielonym mu w odrębnym piśmie, mogło ono być również zaznaczone w skardze lub na końcu wezwania⁸. Czynności dokonane przez pełnomocnika bez należytego pełnomocnictwa nie miały żadnego znaczenia, wydany zaś wyrok był nieważny⁹. Zleceniodawca mógł jednak czynności dokonane przez nieupoważnionego należycie pełnomocnika uznać i zatwierdzić¹⁰.

Pełnomocnictwo upoważniało pełnomocnika do podejmowania wszystkich czynności procesowych, jak: wniesienie skargi, zawiązanie sporu, przedkładanie wniosków dowodowych, podnoszenie zarzutów itp. Konieczne było jednak osobne upoważnienie mocodawcy do: cofnięcia skargi, zrzeczenia się dalszej instancji lub jakiejś czynności procesowej, zakończenia procesu na drodze ugody, umowy lub sądu polubownego, żądania przysięgi, jak też do podjęcia takiej czynności, dla której prawo

wymagało specjalnego upoważnienia (np. zawarcie małżeństwa, wzięcie w posiadanie beneficjum). Po wyroku końcowym prawo i obowiązek apelacji należały do pełnomocnika, chyba że pełnomocnictwo wyraźnie mu tego zabraniało¹¹.

Usunięcie pełnomocnika mogło się dokonać w dwojaki sposób. Sędzia mógł zarządzić jego usunięcie z urzędu lub na wniosek stron, dla słusznej przyczyny. Również sam mocodawca mógł go odwołać; ażeby usunięcie miało skutek, należało powiadomić pełnomocnika, a po wdaaniu się w spór, także sędziego i stronę przeciwną¹².

Pełnomocnik miał prawo do odpowiedniego wynagrodzenia, o które mógł się z mocodawcą układać. Stary Kodeks zabraniał pełnomocnikowi przenosić sporu na siebie, czyli nabyć rzecz sporną lub prawo sporne, układać się o wynagrodzenie wygórowane lub o przyznanie części rzeczy w razie wygrania procesu; umowa taka była nieważna i karalna. Pełnomocnik, który sprzeniewierzył się swemu obowiązkowi przez kłamstwa, przekupstwa, uczynione drugimi obietnice, odpowiadał za szkodę, a ponadto mógł być usunięty oraz ukarany¹³.

1.2. Adwokaci

Adwokatem (*advocatus*) jest osoba, która dzięki swej znajomości prawa służy stronie pouczeniem i radą oraz występuje w jej obronie przed trybunałem. Instytucję adwokatów wykształcili Rzymianie. Adwokaci nieśli pomoc stronom procesującym się. W Kościele adwokaci istnieją od dawna, pełniąc różne zadania. Stawali w obronie prawdy i sprawiedliwości. Bronili ubogich przed krzywdą oraz uprawnień kościołów i klasztorów¹⁴.

Stary Kodeks stanowił, że obrońca jest konieczny: a) w każdej sprawie karnej, b) w sprawie cywilnej, w której chodzi o małoletnich lub o dobro publiczne. Sędzia z urzędu dawał adwokata tym, którzy go nie mieli, lub w razie potrzeby dodawał im innego. W innych sprawach strony mogły mieć jednego lub kilku adwokatów¹⁵.

Każdy adwokat występujący w sądzie kościelnym musiał być zatwierdzony przez ordynariusza. Ordynariusz mógł udzielić adwokatowi zatwierdzenia ogólnego do wszystkich spraw lub szczególnego do oznaczonej sprawy. W sprawach rozpoznawanych przez delegata Stolicy Apostolskiej adwokata zatwierdzał sam delegat. W sprawach rozpatrywanych przed sądem zakonnym adwokatem mógł być tylko zakonnik danego zakonu, zatwierdzony przez sędziego orzekającego; zaś w sprawach prowadzonych przed ordynariuszem miejsca adwokatem mógł być także obcy zatwierdzony przez tegoż ordynariusza¹⁶. Adwokaci Roty Rzymskiej

i Kongregacji Konsystorialnej mogli występować we wszystkich sądach diecezjalnych bez aprobaty ordynariusza miejsca¹⁷. Ta sama osoba mogła występować dla tej samej osoby w tej samej sprawie w charakterze adwokata i pełnomocnika procesowego.

Oprócz przymiotów, jakich prawo kanoniczne wymagało od pełnomocników procesowych, musiał adwokat posiadać doktorat z prawa kanonicznego lub przynajmniej biegłość w nim. Adwokat musiał wykazać się przed sędzią posiadaniem zlecenia od swego klienta, podobnym do pełnomocnictwa. Co do usunięcia lub odwołania oraz wynagrodzenia i kar dla adwokatów, obowiązywały te same przepisy co dla pełnomocników procesowych¹⁸.

2. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.

Przepisy dotyczące pełnomocników procesowych i adwokatów w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego zostały umieszczone w 10 kanonach (1481–1490), w Księdze V *De processibus*.

2.1. Pełnomocnicy procesowi

Strona może swobodnie ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika; jednakże – poza wypadkami określonymi w §§ 2 i 3 – może występować i odpowiadać także osobiście, chyba że sędzia uzna posługę pełnomocnika lub adwokata za konieczną¹⁹.

Strona zarówno powodowa jak i pozwana, której przysługuje zdolność procesowa, może działać w postępowaniu sądowym albo osobiście, albo przez ustanowionego przez siebie pełnomocnika i adwokatów. Również ustawowy przedstawiciel strony może posłużyć się pełnomocnikiem lub adwokatem²⁰.

Każda ze stron może ustanowić dla siebie tylko jednego pełnomocnika, który nie może przelać swego pełnomocnictwa na inną osobę, chyba że otrzymał na to wyraźne zezwolenie²¹. Tzw. substytucji, czyli przekazania swego pełnomocnictwa innej osobie, pełnomocnik procesowy może dokonać tylko za wyraźną zgodą zleceńodawcy, trzymając się ściśle jego wytycznych oraz kierując się jego interesem²².

Gdyby jednak dla słusznej przyczyny strona ustanowiła kilku pełnomocników, powinni oni być tak wyznaczeni, by między nimi miała miejsce prewencja²³. Zasada prewencji nie pozwala na podejmowanie przez dwóch lub więcej pełnomocników tej samej czynności procesowej.

Pełnomocnik winien być pełnoletni i nieposzlakowanej sławy²⁴. Nowy Kodeks nie wymaga od pełnomocnika posiadania wykształcenia praw-

niczego. Dlatego może nim być np. współuczestnik sporu, jedno z rodziców, małżonek, brat lub siostra itp. Również adwokat mając specjalne zlecenie, może w tej samej sprawie wystąpić w charakterze pełnomocnika²⁵.

Przed podjęciem zadania musi pełnomocnik złożyć w trybunale autentyczne zlecenie²⁶. Zlecenie powinno być wystawione na piśmie, podpisane przez zleceniodawcę, zaopatrzone w miejsce i datę wystawienia²⁷.

Pełnomocnik bez specjalnego zlecenia, nie może ważnie zrzec się skargi, instancji albo aktów sądowych ani zawierać ugody, umowy oraz zgodzić się na sąd polubowny, nie może też podejmować działań dla których prawo wymaga specjalnego zlecenia²⁸.

Pełnomocnictwo procesowe upoważnia na ogół pełnomocnika do podejmowania wszystkich czynności, jakie zwykle wykonuje strona procesując się, a więc wniesienia skargi, zawiązania sporu, zgłaszania środków dowodowych, podnoszenia zarzutów, przeglądanie akt sądowych itd. Nie upoważnia natomiast do czynności procesowych, które mogą spowodować szkodę dla strony albo zakończyć spór w sposób pozasądowy. Do podjęcia takich czynności pełnomocnik potrzebuje zlecenia specjalnego, czyli pełnomocnictwa szczegółowo określonego²⁹.

Aby zapobiec utracie uprawnienia, sędzia może dopuścić pełnomocnika nawet bez przedłożenia zlecenia, po złożeniu – w razie potrzeby – odpowiedniej gwarancji; akt jednak będzie pozbawiony wszelkiej mocy, jeśli w terminie zawitym, wyznaczonym przez sędziego, nie przedstawi zlecenia w sposób należyty³⁰.

Po wydaniu ostatecznego wyroku, prawo i obowiązek apelacji, jeśli zleceniodawca nie zrezygnował z niej, należy do pełnomocnika³¹.

2.2. Adwokaci

Według ogólnej zasady strona może swobodnie ustanowić sobie adwokata³². Jednakże w procesie karnym oskarżony powinien zawsze mieć adwokata ustanowionego przez siebie albo przydzielonego przez sędziego³³. Sędzia po wezwaniu oskarżonego powinien zachęcić go do ustanowienia adwokata, wyznaczając mu odpowiedni termin. Gdyby oskarżony nie chciał lub nie mógł go ustanowić, to sam sędzia, przed zawiązaniem sporu, powinien mianować adwokata, który tak długo będzie wykonywał swoje zadanie, jak długo oskarżony nie ustanowi sobie adwokata³⁴.

W procesie spornym, gdyby chodziło o małoletnich albo sprawa dotyczyła dobra publicznego, z wyjątkiem spraw małżeńskich, sędzia powinien mianować obrońcę z urzędu, jeśli strona go nie posiada³⁵.

Można ustanowić kilku adwokatów³⁶. Strona procesowa może mieć jednego lub kilku adwokatów. Działalność adwokatów – inaczej niż pełnomocników procesowych – nie opiera się na zasadzie prewencji; każdy z nich działa niezależnie od pozostałych, co jednak nie wyklucza podziału zadań, mającego na celu sprawniejsze wyjaśnienie sprawy w interesie klienta³⁷.

Adwokat powinien być pełnoletni i nieposzlakowanej sławy. Ma być ponadto katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zgodzi się na ustanowienie niekatolika, doktorem prawa kanonicznego lub skądinąd prawdziwie biegłym w tej dziedzinie i zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego³⁸. Zatwierdzenie, jakie adwokat musi uzyskać od biskupa diecezjalnego przed objęciem swoich obowiązków, może być ogólne (*approbatio generalis*), czyli dotyczące wszystkich spraw rozpatrywanych w danym trybunale, albo szczególne (*approbatio specialis*), czyli dotyczyć sprawy określonej. Tak więc samo zlecenie strony czy sędziego nie wystarcza. Nie potrzebują zatwierdzenie biskupa diecezjalnego adwokaci konsystorialni oraz znajdujący się na liście adwokatów Roty Rzymskiej. Mogą oni występować we wszystkich trybunałach diecezjalnych, chyba że biskup w poszczególnym przypadku i dla ważnej przyczyny zabroni im tego³⁹.

Usunięcie pełnomocnika lub adwokata osiąga swój skutek, gdy zostają powiadomieni, a jeśli miało miejsce zawiązanie sporu, należy o usunięciu powiadomić sędziego i drugą stronę⁴⁰. Mogą być ponadto usunięci dekretem sędziego, z urzędu lub na żądanie stron, ale na skutek poważnej przyczyny⁴¹.

Nowy Kodeks zabrania pełnomocnikom i adwokatom wykupywania sporu albo układania się o wygórowane wynagrodzenie dla siebie lub o przyznanie części rzeczy spornej po wygraniu procesu. Gdyby to uczynili, umowa jest nieważna i mogą być ukarani przez sędziego grzywną pieniężną. Adwokat może zostać ponadto zawieszony w pełnieniu urzędu, a nawet, gdyby okazał się recydywistą, skreślony z listy adwokatów przez biskupa, który stoi na czele trybunału⁴². W ten sposób mogą być ukarani adwokaci i pełnomocnicy, którzy omijając ustawę, wycofują sprawy z właściwych trybunałów, by korzystniej rozstrzygać je przed innymi⁴³. Adwokaci i pełnomocnicy, którzy by przyjmowaniem podarunków lub obietnic albo w jakikolwiek inny sposób sprzeniewierzyli się swojemu urzędowi, powinni zostać zawieszani w wykonywaniu obrony oraz ukarani grzywną lub innymi stosownymi karami⁴⁴.

W każdym trybunale – jeśli to jest możliwe – powinni zostać ustanowieni stali obrońcy, otrzymujący wynagrodzenie od samego trybuna-

łu, którzy pełniliby zadania adwokata lub pełnomocnika, przede wszystkim w sprawach małżeńskich, dla stron, które chciałyby ich wybrać⁴⁵. Dzięki istnieniu stałych obrońców strony procesowe będą miały zagwarantowaną opiekę prawną. Istotny dla stron jest fakt, że stali obrońcy otrzymują swoje wynagrodzenie od trybunału, dzięki temu koszty sądowe nie będą nadmierne.

Kto został oficjalnie przyjęty w skład obrońców stałych, tym samym uzyskał aprobatę biskupa diecezjalnego do wykonywania zadań adwokata⁴⁶.

3. Instrukcja *Dignitas connubii* z 2005 roku

Wydana przez Papieską Radę ds. Autentycznej Wykładni Tekstów Prawnych w 2005 r. Instrukcja *Dignitas connubii* zawiera normy, które winny być przestrzegane we wszystkich kościelnych trybunałach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Instytucji pełnomocników procesowych i adwokatów poświęciła Instrukcja 13 artykułów (101–113) podzielonych w większości na kilka paragrafów.

3.1. Pełnomocnicy procesowi

Strony uczestniczące w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa mogą w czasie trwania procesu osobiście bronić swoich praw. Na sądzie jednak ciąży obowiązek zatroszczyć się, aby strony mogły bronić swoich praw przy pomocy kompetentnych osób, zwłaszcza w sprawach szczególnie trudnych⁴⁷.

Strony procesowe mogą powierzyć pełnienie funkcji pełnomocnika procesowego tej samej osobie, która pełni funkcję adwokata, albo mogą ustanowić sobie pełnomocnika procesowego niezależnie od adwokata⁴⁸. Podobnie jak Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., również Instrukcja *Dignitas connubii* postanawia, że każda ze stron może ustanowić sobie tylko jednego pełnomocnika procesowego i nie może on zastępować się innym pełnomocnikiem bez wyraźnego zezwolenia zleceniodawcy⁴⁹. Gdyby jednak, dla słusznej przyczyny, strona procesowa ustanowiła więcej niż jednego pełnomocnika, wówczas powinna być zachowana między nimi zasada prewencji⁵⁰. Jeśli obydwój małżonkowie proszą o stwierdzenie nieważności małżeństwa, wówczas mogą ustanowić sobie wspólnego pełnomocnika⁵¹. Pełnomocnik ustanowiony przez strony, przed podjęciem swojego zadania powinien przedłożyć w trybunale autentyczne zlecenie⁵². Gdyby jednak groziło wygaśnięcie uprawnień strony procesowej, przewodniczący kolegium może dopuścić pełnomocnika do pełnienia zada-

nia bez okazania autentycznego zlecenia, wyznaczając mu czas na przedstawienie stosownego zlecenia⁵³. Instrukcja przewiduje możliwość powołania pełnomocnika przez przewodniczącego kolegium w przypadku gdy uzna, że obecność pełnomocnika w procesie jest konieczna. Mianowany przez przewodniczącego pełnomocnik wykonuje swój urząd do czasu, aż strony procesowe wyznaczą sobie pełnomocnika(ów)⁵⁴. Mianowanie pełnomocnika przysługuje przewodniczącemu sądu również w przypadku przyznania stronie bezpłatnej pomocy sądowej⁵⁵.

Zadaniem pełnomocnika procesowego jest reprezentowanie strony procesowej, przedstawianie sądowi pozwów i rekursów, otrzymywanie powiadomień sądowych, ochrona praw strony procesowej, zachowanie tajemnicy urzędowej⁵⁶, ponadto ma prawo i obowiązek zgłoszenia apelacji od wyroku definitywnego⁵⁷. Działając w oparciu o specjalne zlecenie strony procesowej, może pełnomocnik zrzec się powództwa, instancji lub czynności sądowych oraz podejmować inne działania⁵⁸.

Pełnomocnik procesowy powinien cieszyć się dobrą sławą i zasadniczo mieszkać na terenie podlegającym sądowi, w którym ma reprezentować stronę procesową⁵⁹.

Odwołanie pełnomocnika procesowego następuje w oparciu o decyzję zleceńodawcy lub przewodniczącego kolegium sędziowskiego. Zleceńodawca może na każdym etapie postępowania sądowego odwołać pełnomocnika procesowego, na zleceńodawcy ciąży jednak obowiązek wynagrodzenia za wykonaną pracę⁶⁰. Odwołanie, by osiągnęło skutek, musi być podane do wiadomości pełnomocnika, a jeśli nastąpiło już zawiązanie sporu, należy o odwołaniu zawiadomić sędziego i stronę przeciwną⁶¹. Usunięcie pełnomocnika procesowego dekretem sędziego lub na żądanie strony może być dokonane z powodu poważnej przyczyny⁶².

Na pełnomocnikach procesowych spoczywa odpowiedzialność za niewłaściwe wykonanie swoich zadań. Prawodawca kościelny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. i w Instrukcji *Dignitas connubii* postanawia, że:

- ponoszą oni odpowiedzialność za sprzeniewierzenie się powierzonym im zadaniom⁶³,
- ponoszą odpowiedzialność za niewłaściwe wypełnienie swego urzędu z racji niekompetencji, utraty dobrej sławy, braku staranności lub ze względu na nadużycia. Biskup moderator trybunału albo biskupi diecezjalni, którzy mają jeden wspólny trybunał, powinni temu zaradzić podejmując odpowiednie środki z zakazaniem im pełnienia zadań patronów w ich sądzie włącznie⁶⁴,

- ciąży na nich obowiązek naprawienia szkód wyrządzonych komuś nielegalnym aktem prawnym albo jakimkolwiek innym aktem dokonanym z winy umyślnej lub nieumyślnej⁶⁵.

3.2. Adwokaci

Strony procesowe mogą powierzyć pełnienie funkcji adwokata tej samej osobie, której powierzyły pełnienie funkcji pełnomocnika procesowego, ale mogą ustanowić sobie adwokata niezależnie od pełnomocnika procesowego⁶⁶. Każda ze stron może ustanowić kilku adwokatów⁶⁷. Jeśli obydwójce małżonkowie proszą o stwierdzenie nieważności małżeństwa, wówczas mogą ustanowić sobie wspólnego adwokata⁶⁸. Podobnie jak pełnomocnik, również adwokat ustanowiony przez stronę(y), przed podjęciem swojego zadania powinien przedłożyć w trybunale autentyczne zlecenie⁶⁹. Adwokata może powołać przewodniczący kolegium w przypadku gdy uzna, że jego obecność jest konieczna. Adwokat mianowany przez przewodniczącego wykonuje swój urząd do czasu, aż strony procesowe wyznaczą sobie adwokata(ów)⁷⁰. Mianowanie adwokata przysługuje przewodniczącemu sądu również w przypadku przyznania stronie bezpłatnej pomocy sądowej⁷¹.

Zadaniem adwokata jest ochrona praw strony procesowej, obrona procesowa, zachowanie tajemnicy urzędowej⁷².

Instrukcja *Dignitas connubii* powołując się na postanowienia kodeksowe wymienia przymioty, jakie powinien posiadać adwokat. Powinien cieszyć się dobrą sławą; być katolikiem, chyba że biskup diecezjalny postanowi inaczej; posiadać doktorat z prawa kanonicznego lub przynajmniej biegłość w tym zakresie; uzyskać zatwierdzenie ordynariusza miejsca⁷³. Osoby, które otrzymały dyplom adwokata rotalnego, nie potrzebują zatwierdzenia ordynariusza miejsca, może on jednak – dla poważnych powodów – zabronić im wykonywania urzędu adwokata w swoim sądzie⁷⁴.

Odwołanie adwokata następuje w ten sam sposób jak odwołanie pełnomocnika procesowego⁷⁵. Dekret sędziego odwołujący adwokata nie podlega apelacji, natomiast może być przedmiotem rekursu do wikariusza sądowego lub biskupa diecezjalnego w zależności od autora dekretu. Poważna przyczyna, o której mówi kan. 1487 KPK to między innymi: apostazja, utrata dobrej sławy, wszczęte postępowanie dyscyplinarne lub karne, zachowanie przeciwne sprawiedliwości i prawu⁷⁶.

Na adwokatach spoczywa podobna odpowiedzialność za niewłaściwe wykonanie zadań jak na pełnomocnikach procesowych:

- ponoszą odpowiedzialność za sprzeniewierzenie się powierzonym im zadaniom⁷⁷,
- ponoszą odpowiedzialność za niewłaściwe wypełnianie swego urzędu z racji niekompetencji, utraty dobrej sławy, zaniedbania lub nadużycia. Biskup moderator trybunału albo biskupi diecezjalni, którzy mają jeden wspólny trybunał, powinni temu zaradzić podejmując odpowiednie środki z zakazaniem im pełnienia funkcji adwokatów w ich sądzie włącznie⁷⁸,
- ciąży na nich obowiązek naprawienia wyrządzonych szkód komuś nielegalnym aktem prawnym albo jakimkolwiek innym aktem dokonanym z winy umyślnej lub nieumyślnej⁷⁹.

4. Stali obrońcy i poradnie prawne przy sądach kościelnych

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku wprowadza nową figurę stałego obrońcy. W miarę możliwości w każdym trybunale powinni być ustanowieni stali obrońcy, wynagradzani z samego trybunału, którzy mogliby spełniać zadania adwokata lub pełnomocnika, dla stron które chciałyby ich wybrać⁸⁰. Wydana w 2005 roku Instrukcja *Dignitas connubii* ponownie zachęca do mianowania obrońców stałych, utrzymywanych przez trybunał, wypełniających funkcje pełnomocnika procesowego i/lub adwokata stron⁸¹.

Instrukcja *Dignitas connubii* stwierdza, że w każdym trybunale powinien istnieć urząd lub osoba, która będzie służyć radą każdemu, kto pragnie wnieść do trybunału sprawę o stwierdzenie nieważności swojego małżeństwa. Rada ta ma dotyczyć zarówno zasadności wniesienia takiej sprawy, jak i postępowania w trakcie jej trwania⁸². Funkcję doradczą w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa mogą pełnić urzędnicy sądu, przy czym osoba taka nie może występować w tej samej sprawie, w której doradza stronie, jako sędzia ani jako obrońca węzła⁸³. Stały adwokat, który doradza w poradni prawnej, nie może przyjąć zlecenia od strony procesowej, której wcześniej doradzał, do bronięcia jej sprawy w zamian za wynagrodzenie za pracę. Może natomiast w tej konkretnej sprawie pełnić zadanie adwokata, ale jako adwokat stały (opłacany przez trybunał)⁸⁴.

Do zadań biskupa sprawującego nadzór nad sądem należy podanie do publicznej wiadomości listy adwokatów dopuszczonych do występowania w jego sądzie oraz listy pełnomocników procesowych mogących występować w imieniu stron w tymże sądzie⁸⁵. Adwokaci znajdujący się na tej liście są zobowiązani do przyjęcia zlecenia wikariusza sądowego, który

z urzędu powierza im obronę strony, której została przyznana bezpłatna pomoc sądowa⁸⁶.

Mianowanie adwokatów stałych nie wyklucza istnienia przy trybunale listy adwokatów prywatnych, do pomocy których strony mogą zawsze, o ile pozwalają na to subiektywne możliwości, sięgać⁸⁷.

* * *

Kodeksy Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 roku zawierają normy prawne dotyczące pełnomocników procesowych i adwokatów. Kodeks Pio-Benedyktyński określając przymioty wymagane od pełnomocnika procesowego stwierdzał, że powinien on być pełnoletnim katolikiem, dobrego imienia, niekatolik mógł być dopuszczony tylko wyjątkowo i z konieczności. Kodeks Jana Pawła II stanowi, że ma on być pełnoletni i nieposzlakowanej sławy, nie wymaga natomiast aby był katolikiem. Kodeksy nie wymagają od pełnomocnika procesowego posiadania wykształcenia prawniczego. Zgodnie z normami kodeksowymi strony mogą swobodnie minować pełnomocnika bez potrzeby zatwierdzenia lub dopuszczania go przez ordynariusza.

Większe wymagania niż pełnomocnikom procesowym stawiają Kodeksy Prawa Kanonicznego adwokatom. Stary Kodeks wymagał od adwokata, aby był pełnoletnim katolikiem, dobrego imienia, posiadał doktorat z prawa kanonicznego lub biegłość w nim oraz był zatwierdzony przez ordynariusza. Zgodnie z wymogami nowego Kodeksu adwokat powinien być pełnoletni i nieposzlakowanej sławy. Ma być ponadto katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zgodzi się na mianowanie niekatolika, doktorem prawa kanonicznego lub skądinąd prawdziwie biegłym w tej dziedzinie i zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego. Według norm kodeksowych strony procesowe mogą swobodnie ustanowić sobie jednego lub kilku adwokatów.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku wprowadził nową instytucję stałych obrońców, otrzymujących wynagrodzenie od samego trybunału, którzy mogą pełnić zadania adwokata lub pełnomocnika procesowego.

Wydana w 2005 r. Instrukcja *Dignitas connubii* zawiera przepisy dotyczące zasad postępowania w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Prawodawca przypomniał w Instrukcji normy kodeksowe dotyczące: działania poradni prawnych przy sądach, opublikowania diecezjalnej listy pełnomocników procesowych i adwokatów, korzystania przez strony procesowe z pomocy patronów.

Wydane przepisy prawne są wyrazem troski Kościoła o sprawne przeprowadzenie procesów o nieważność małżeństwa oraz zapewnienie stronom procesowym fachowej pomocy prawnej.

PRZYPISY

- ¹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Olsztyn 1990, s. 224.
- ² Por. kan. 1657 KPK z 1917 r.
- ³ Por. kan. 1656 § 4 KPK z 1917 r.
- ⁴ Por. kan. 1658 KPK z 1917 r.
- ⁵ Por. kan. 1659 KPK z 1917 r.
- ⁶ Por. kan. 1660 KPK z 1917 r.
- ⁷ Por. kan. 1656 §§ 1 i 2 KPK z 1917 r.
- ⁸ Por. kan. 1659 § 1 KPK z 1917 r.
- ⁹ Por. kan. 1892 nr 3 KPK z 1917 r.
- ¹⁰ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 3, Opole 1958, s. 59.
- ¹¹ Tamże, s. 60.
- ¹² Por. kan. 1664 § 1 KPK z 1917 r.
- ¹³ Por. kann. 1665 i 1666 KPK z 1917 r.
- ¹⁴ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 224.
- ¹⁵ Por. kann. 1655 i 1656 KPK z 1917 r.
- ¹⁶ Por. kan. 1658 KPK z 1917 r.
- ¹⁷ Zob. Instrukcja Kongregacji ds. Dyscypliny Sakramentów *Provida Mater Ecclesia* z 15. 08. 1936 r., AAS 28(1936) 313–361, art. 48 § 4.
- ¹⁸ Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 62.
- ¹⁹ Por. kan. 1481 § 1 KPK z 1983 r.
- ²⁰ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 224.
- ²¹ Por. kan. 1482 § 1 KPK z 1983 r.
- ²² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 225.
- ²³ Por. kan. 1482 § 2 KPK z 1983 r.
- ²⁴ Por. kan. 1483 KPK z 1983 r.
- ²⁵ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 225.
- ²⁶ Por. kan. 1484 § 1 KPK z 1983 r.
- ²⁷ E. Sztąfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 378.
- ²⁸ Por. kan. 1485 KPK z 1983 r.
- ²⁹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 225–226.
- ³⁰ Por. kan. 1484 § 2 KPK z 1983 r.
- ³¹ Por. kan. 1486 § 2 KPK z 1983 r.
- ³² Por. kan. 1481 § 1 KPK z 1983 r.
- ³³ Por. kan. 1481 § 2 KPK z 1983 r.
- ³⁴ Por. kan. 1723 KPK z 1983 r.
- ³⁵ Por. kan. 1481 § 3 KPK z 1983 r.
- ³⁶ Por. kan. 1482 § 2 KPK z 1983 r.
- ³⁷ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 226.
- ³⁸ Por. kan. 1483 KPK z 1983 r.
- ³⁹ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 227.
- ⁴⁰ Por. kan. 1486 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁴¹ Por. kan. 1487 KPK z 1983 r.
- ⁴² Por. kan. 1488 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁴³ Por. kan. 1488 § 2 KPK z 1983 r.
- ⁴⁴ Por. kan. 1489 KPK z 1983 r.

- ⁴⁵ Por. kan. 1490 KPK z 1983 r.
- ⁴⁶ Por. kan. 1483 KPK z 1983 r.
- ⁴⁷ Por. *Dignitas connubii*, art. 101 § 1.
- ⁴⁸ Por. tamże, art. 103 § 1.
- ⁴⁹ Por. tamże, art. 103 § 2; kan. 1482 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁵⁰ Por. tamże, art. 103 § 3; kan. 1482 § 2 KPK z 1983 r.
- ⁵¹ Por. tamże, art. 102.
- ⁵² Por. tamże, art. 106 § 1; kan. 1484 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁵³ Por. tamże, art. 106 § 2; kan. 1484 § 2 KPK z 1983 r.
- ⁵⁴ Por. tamże, art. 101 § 2.
- ⁵⁵ Por. tamże, art. 101 § 3.
- ⁵⁶ Por. tamże, art. 104 § 1 i 2.
- ⁵⁷ Por. tamże, art. 107 § 2.
- ⁵⁸ Por. tamże, art. 107 § 1.
- ⁵⁹ Por. tamże, art. 105 § 1 i 3; kann. 1483, 1484 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁶⁰ Por. tamże, art. 108; kan. 1486 § 2 KPK z 1983 r.
- ⁶¹ Por. tamże.
- ⁶² Por. tamże, art. 109; kan. 1487 KPK z 1983 r.
- ⁶³ Por. tamże, art. 111 § 1; kann. 1386, 1389, 1391 nr 2, 1470 § 2, 1488–1489 KPK z 1983 r.
- ⁶⁴ Por. tamże, art. 111 § 2.
- ⁶⁵ Por. tamże, art. 111 § 3; kan. 128 KPK z 1983 r.
- ⁶⁶ Por. tamże, art. 103 § 1.
- ⁶⁷ Por. tamże, art. 103 § 4; kan. 1482 § 3 KPK z 1983 r.
- ⁶⁸ Por. tamże, art. 102.
- ⁶⁹ Por. tamże, art. 106 § 1; kan. 1484 § 1 KPK z 1983 r.
- ⁷⁰ Por. tamże, art. 101 § 2.
- ⁷¹ Por. tamże, art. 101 § 3.
- ⁷² Por. tamże, art. 104 § 1.
- ⁷³ Por. tamże, art. 105 § 1; kan. 1483 KPK z 1983 r.
- ⁷⁴ Por. tamże, art. 105 § 2.
- ⁷⁵ Por. tamże, art. 108, 109; kann. 1486 § 2, 1487 KPK z 1983 r.
- ⁷⁶ Por. G. L e s z c z y ń s k i, *Urząd adwokata stałego w świetle instrukcji „Dignitas connubii”*, „Jus Matrimoniale” 11(17) 2006, s. 148.
- ⁷⁷ Por. *Dignitas connubii*, art. 111 § 1; kann. 1386, 1389, 1391 nr 2, 1470 § 2, 1488–1489 KPK z 1983 r.
- ⁷⁸ Por. tamże, art. 111 § 2.
- ⁷⁹ Por. tamże, art. 111 § 3; kan. 128 KPK z 1983 r.
- ⁸⁰ Por. kan. 1490 KPK z 1983 r.
- ⁸¹ Por. *Dignitas connubii*, art. 113.
- ⁸² Por. tamże, art. 113 § 1.
- ⁸³ Por. tamże, art. 113 § 2.
- ⁸⁴ Por. tamże, art. 113 § 4.
- ⁸⁵ Por. tamże, art. 112 § 1.
- ⁸⁶ Por. tamże, art. 112 § 2.
- ⁸⁷ Por. G. L e s z c z y ń s k i, *Urząd adwokata stałego...*, art. cyt., s. 143.